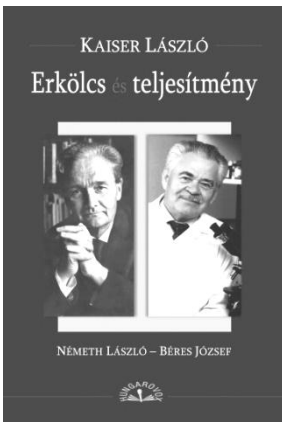

LUKÁTS JÁNOS

Akik nem adták alább...

Kaiser László: *Erkölc és teljesítmény*.

Németh László – Béres József

Két férfiarc tekint az olvasóra, érdeklődés, nyugodt derű az arcukon, talán valamely óvatos mosoly. Sötét öltönyben az egyik, fehér köpenyben a másik. És a munkaeszközök: könyvespolc a háttérben, illetve kéznél egy mikroszkóp. A felénk forduló két arc mintha még hasonlítana is: Németh László és Béres József. Vajon mi köti össze őket olyan mértékben, hogy egyazon könyv címlapjára kerültek?

A könyv címe: *Erkölc és teljesítmény*. A két főnév nem szokott föltétlenül kapcsolódni egymáshoz, most a kötőszó a borítón vörös színű – az összetartozást hangsúlyozza. Valójában

Kaiser László tanulmánykötetét tartjuk kézben, Németh Lászlóról készült tanulmányait (elő- és utószavakat, esszéket), valamint Béres József pályájáról, a pálya buktatóiról és a dráma színpadi sikeréről készült elemzését, méltatását.

Németh László művei, gondolatai a XX. század középső évtizedeiben a magyar értelmiség irányító-értékű vezérfonalát jelentették: könyveit olvasták, drámáit érdeklődéssel várták, gondolatai sok magyar töprengő számára „villámfényt” jelentettek. Ő maga „a magyar szellemi erők organizátora akart lenni”, ez a kívánság nem volt elbizakodottság, amit a *Tanú* és a *Napkelet* folyóirat, a számtalan regény, esztétikai és irodalomtörténeti kötet bizonyít. De nem (csak) ezek mennyisége, hanem a kapcsolódásuk, a füzérforma egymásra épülése volt a különleges, a gondolatépítő, a magyar szellemi és társadalmi tudat egészére kiterjedő tevékenység (vagy legalább is szándék). „Németh László életünk minden kérdésére választ ad!” – figyelmeztette hallgatóit Grezsa Ferenc, a szegedi főiskola tanára. Föltett és meg sem fogalmazott kérdésekre, a problémákra és összefüggésekre, múltba és jövőbe tekintő sok kérdésünkre ma is hozzá fordulhatunk a

legbiztosabb válaszáért. A legfőbb kérdés így hangzott (a saját szavaival): „...van-e értelme az adott nehézségek között az erkölcsi harcnak?” A válasz a művekben bontakozik ki, részletekben és összefogottan, megrázóan és meggyőzően. Élete munkásságát Németh László egyetlen összefüggő műnek tartotta, ahol a részletek (az egyes regények) szervesen kapcsolódnak egymáshoz, illetve a magyar társadalom egyes rétegeihez (vagy akár helyszíneihez), egymás után térképezi fel, világítja meg és teremt lehetőséget hősei (vagy inkább töprengő szereplői) továbblépésére. A „jobbitó szándék” mindvégig él műveiben, mentalitásában, olyan alkotókra, gondolkodókra hivatkozik, mint Tolsztoj vagy Gandhi, a magyar elődök és kortársak közül, mint Berzsenyi, Ady, Széchenyi vagy Móricz Zsigmond.

Jó Péter köré az egész magyar történelem fölépül a XIX. század végétől az 1940-es évig, vele együtt a magyar falu, a kis- és a nagyváros, a paraszti élet és a diáksors, az egyetem bontakozó és botladozó tájékoztatása. Erkölcs, szerelem, család, a bűn és a megbocsátás szerepe ebben az „életgyűjteményben” következetes, és a megoldás(ok) felé vezet, még ha a végzetszerűség sem idegen tőle. Jó és Péter – a két név a Szentírásban, az emberi gondolkodásban egyaránt értékkel bír, a felnövekvő fiatalnak is vállalnia és viselnie kell a névvel együtt járó erkölcsöt, akár teher, akár küldetés. A hét kötetre tervezett regényfüzérből csak négy folytatás készült el (*Kocsik szeptemberben*, *Az alsóvárosi búcsú*, *A szerdai fogadónap*, *A másik mester*), ebbe az ország sorsa és Németh László személyes körülményei is belejátszottak, de az írói gondolkodásmód és az emberábrázolás a következő regényekben is nyomon követhető (*Iszony*, *Égető Eszter*). Az élet felelős megtervezése (ama Németh László-i „növésterv”), az erkölcs megteremtése, követése és megkövetelése a szereplőtől és környezetétől – mindez változatlanul jelen van, működik és a Németh László-i életmű vezérelve marad: erkölcs és teljesítmény. Nem elhanyagolható társtényező, hogy Németh László orvosi végzettséggel is rendelkezett, sőt orvosi gyakorlatot is folytatott, az ember testi és lelki egészsége, ennek megteremtése és megőrzése végigkíséri életútján az író is.

Németh László 1975-ben hunyt el, a sors különös rendezése, hogy a következő esztendőben lett közismert, nyert hírnevet s talán még inkább aratott győzelmet egy azóta „hungarikummá” nemesedett termék: a Béres-csepp. Megalkotója, Béres József nehéz és keserves utat tett meg, amíg az emberi életet (testet és lelket) erősítő, megújító terméket felfedezhette, megalkothatta és elfogadtathatta a társadalommal, a szakmával, a szűk látókörű bürokrata-maffiával. Béres sorsa a századközépen jellemzőnek volt mondható: az egyéni kezdeményezés, önképzés, a gondolatok

formába öntése, és mindehhez az országvezetés támogatásának megszerzése gyakran reménytelennek bizonyult. Béres József mezőgazdasági laboratóriumvezetőként ismerte fel a nyomelemek szerepét az immunrendszer megerősítésében, a rákbetegség gyógyításában. Apparátus nem állt mögötte, felismerését kuruzslásnak minősítették, a benne bízó betegeket rendőr kergette időnként széjjel. Az államhatalom az országon kívülre akarta űzni Bérest, családját és találmányát. Béres József a fenyegetést és a felkínált külföldi milliókat elutasította, hazájának, nemzetének, rászoruló honfitársainak a hasznára akarta találmányát fordítani. A Kárpát-medence távoli tájairól keresték fel a benne bízó betegeket, Béres ingyen osztotta meg velük a terméket. A cseppek kiválóságát egyre többen hangoztatták, művészek, sportolók, szólni bátor közemberek, végül még államminiszter is. A jobbítás szándéka, a tudás és alkotás együttes ereje végül győzelemre segítette a Béres-cseppet és feltalálóját. Mondhatnánk: az erkölcs és a teljesítmény elérte méltó helyét.

De még több is történt... A magyar irodalom is felsorakozott Béres József mellett és érdekében. Fazekas István drámában tárja fel Béres hányattott sorsát, a keserves indulást az eléje emelt akadályokkal, s végül az erkölcsi, alkotói győzelmet. *A megvádolt* című színdarab műfajának megnevezése: *történelmi dráma*. A háromfelvonásos mű valóban riasztóan hiteles történelmi (ideológiai, rendszerkritikai) keresztmetszetet ad a század közepső évtizedeiről, kitekintést az alkotói szándékról, és a megvalósítással szemben felgyült mérhetetlen bizalmatlanságról. Fazekas drámája nemcsak Béres működését, szakmai és lelki vívódását tárja fel, hanem a szert (a majdani Béres-cseppet) megvalósulásra segítő csapatát, a rászorultak és elriasztottak seregét, valamint a saját hatalmától megittasult, öntelt pártbürokraták mentalitását. A dráma megjelenését eltiltották, gátolták, a színre vitelt folyamatosan akadályozták. A mű bemutatója végül 2016-ban volt, a könyvváltozat is ekkor jelent meg, mindkettő átütő sikert aratott.

Németh László és Béres József személyisége és végzett munkája nem a napi tevékenységhez hasonlít, hanem a szándékhoz, amely mindkettőt létrehozta, amellyel az életet akarja tisztábbá tenni, a gondolkodást meg-nemesíteni, a nemzet testi, lelki és szellemi közérzetét megerősíteni. „Nem a magam hasznát keresem..., eredményemmel embertársaimon akartam segíteni” – vallja az ifjabb Béres József.

Kaiser László izgalmas szellemi kalandba kezd, amikor bemutatja a végre engedélyezett dráma előadását, a szereposztást, a szerepek „üzene-tének” értelmezését, a tragédia felsötétlését és a komikum alkalmi megjelenését. Fazekas remekül alkalmaz klasszikus és modern színpadi megol-

dásokat, hogy feszesebbé, pergőbbé tegye drámáját. Kaiser rávilágít azokra az apró mozzanatokra, amelyek növelik a drámai sodrást. Mint dramaturg és színészoktató elkalauzolja az olvasót (de a nézőt is) az írott szöveg, a színpadi látvány azonosságában és a hajszálnyi, mégis fontos apró módosításokban.

A szellemi feszültség, a morális szándék, az akarat összpontosító ereje, ezek azok a tényezők, amelyek eljuttathatnak egy eszmét azokhoz, akikhez szól: egy országhoz, egy nemzethez, amelynek polgárai ugyanazon nyelven beszélnek, akik értenek a leírt vagy a kimondott szóból, a megformált mondatból, és az eszmék találkozni fognak és segítik egymást, még ha eredetileg távolról indultak is egymás felé.

(Hungarovox Kiadó, Bp., 2020, 99 oldal)